

O Sněhurce aneb o přírodě

Pohádka o tom, jak za našich dnů obětavá vzájemnost živých tvorů zlomila kletbu sobeckých genů.

Slyšeli jsme mnoho o vědě a filosofii. Měl bych promluvit o jejich vztahu. V jaké řeči? Řečí vědy - řečí filosofie? Mluví odlišnou řečí, odlišně myslí - jinak než my. Srozumitelně sdělit jediný vědecký poznatek vyžaduje rozsáhlé odborné vědomosti, znalost souvislostí - zkušenost v oboru, v jehož rámci jediné dává smysl. Rozvinout jedinou filosofickou úvahu lze v rámci téhož zacházení s pojmy: předpokládá společné intelektuální zvyky, cviky, triky. Lze je předvést a předestírat - předvádět a předstírat. Něco srozumitelně říci vyžaduje sdílený základ srozumění: společnou zkušenost, řeč a myšlení. To mi připomíná příběh. Uvádí jej můj oblíbený Gregory Bateson. (příkladný kandidát této Ceny, být živ; jsa mrtev, její duchovní patron):

Jeden člověk (mohl by to být přítomný Ivan Havel), zaslechnuv delfskou výzvu, zatoužil poznat sám sebe. „Myslím, tedy jsem“, dočetl se. A rovněž, že tento výrok zadal příčinu ke vzniku umělé inteligenci. Zabýval se umělou inteligencí. Jednou položil svému počítači tuto otázku: „Počítáš, že jednou dokážeš myslet jako člověk?“ Na základě podrobného zpracování všech dat, údajů a informací počítač napsal v odpověď: „TO MI PŘIPOMÍNÁ PŘÍBĚH“.

Gregory Bateson tak uvádí svou zásadu: „myšíme v příbězích“ (we think in terms of stories). Základní, původní, a proto společnou podobou lidského myšlení je vyprávění příběhů. Takto nám i vědci a filosofové vyprávějí o svých poznatcích a pohledech, v domněnách, že nám je srozumitelně vysvětlují. Příběh nic nevysvětluje: je původnější, než všechny výklady, důkazy a vysvětlení.

Budu vám povídat pohádku. (Pohádky jsou elementární forma příběhů; představují jakési „apriorní formy narativity“, z nichž veškeré vyprávění odvozují svůj smysl, svou obecně lidskou srozumitelnost.) Pohádku o tom, jak dobro nakonec vítězí nad zlem, láska nad svárem, vzájemnost nad sobectvím; vyprávění o tom, jak nezištnost a obětavost nakonec zruší zlé kouzlo, vysvobodí ze zakletí, snímá prokletí. Banální děj, a přesto nepravdivý: něco takového se děje jen v pohádkách. Ve světě - v přírodě a ve společnosti, v evoluci a v dějinách - je něco takového vyloučené: nemyslitelné, nepředstavitelné, nesmyslné (nelogické, iracionální) - a tudíž neskutečné. Věda ani filosofie nemají s pohádkami nic společného, jen si to vzájemně předhazují. Přitom je zvláštní, nakolik je tato „nelogika“ srozumitelná. Alespoň dětem - dětem v nás, kterým to vyprávím. Je základní podobou srozumitelnosti a jádrem každé „ekonomie srozumění“: včetně „ekonomie spásy“.

Budu vám nyní vyprávět příběh o spáse světa - našeho světa, který se udál, který se děje, právě za našich dnů. Naším světem míním moderní svět, o jehož povaze a pravdě rozhoduje věda. Přestože vypráví o Sněhurce a sedmi trpaslících, je to náš příběh. Pohádkový příběh se šťastným koncem, že opět můžeme na světě spolu se všemi tvory „dobře a šťastně žít až do smrti“. Proto vám jej vyprávím. Poslouchejte.

Za dávného času byl náš svět opět mladý, svěží, krásný, nevinný a neporušený. (Ten čas se dodnes nazývá renesancí: „znovuzrozením“.) Svět opět počínal, počat v obnoveném posvátném sňatku (HIEROS GAMOS) Nebe a Země, které se shlédly v sobě a poznaly, že jedno jsou. Nebe nahoře - nebe dole. Pozemským rájem byl ten pohádkový svět, plný záhad, kouzel a zázraků, svět magický - magicky přitažlivý. Tajemná byla jeho přirozenost - původ a povaha, tajemnou opět člověku připadala přirozenost vlastní. Obě přirozenosti -

přirozenost lidská a přirozenost světa - si padly do oka. Tak v zázraku vzájemného zrazení vystoupila za úsvitu z ranních červánků Zora - zornice, panenka, pupilla: KORE KOSMÚ, Duše světa. Obě přirozenosti v ní ihned poznaly samu Přírodu: stále krásnou, věčně mladou, věčnou v neustálosti svých proměn. Všichni ji byli okouzleni - shledali ji zajímavou, záhadnou, přitažlivou, svůdnou, plnou rozkoše a milosti. Byla milována a malována umělci, opěvována básníky, ba okouzila i myslitele a učence. Ti v Přírodě poznali onu Moudrost, kterou povždy hledali: tu, z lásky k níž se vydali cestou poznání. Nadpřirozená moudrost božská a přirozená moudrost lidská se tehdy sloučily v moudrosti Přírody.

Moudrost se octla v dosahu lidského poznání, neboť příroda a poznání byly téže přirozenosti. A přesto zůstala nevyčerpatelnou, neboť bezedná byla hloubka jejího tajemství. Pravda, která jí směla být práva, nebyla ani pravdou nadpřirozenou?zjevenou, ani přirozenou? zjednanou, nýbrž zázračně?magickou, skrytou?okultní, tj. intimní a osobní. Od pradávna bylo známo, že „příroda se ráda skrývá“, že mluví v záhadách a hádankách, obrazech a symbolech - znamením, která nemohou být vysvětlena, toliko vykládána, překládána, tlumočena.

Poznání, které dříve bylo zřením věčných, stálých, neměnných duchovních pravd, se tehdy změnilo v interpretační umění, jak porozumět smyslu zjevujícímu se v rozmanitosti proměnlivých tělesných podob. Tak umění a vědění, tvorba a poznání splynuly jedno. Pravda se stala mysterií: vyžadovala hermetické zasvěcení, spočívala ve věrné nápodobě a následování přírody. Byla plodem lásky - lásky k tomu, co je vskutku jsoucí, což přirozeně znamenalo živé, pravé, svěbytné. Člověk poznával přírodu tak, jako muž ženu. Nenazíral ji toliko rozumem, ale vnímal ji všemi smysly, celým tělem, zakoušel její kouzelnou moc, spolu s ní prožíval a konal její divy, podstupoval její tajemné proměny. V tom záležela původní scientia experimentalis - zkušenostní vědění, zakoušení skutečnosti jakožto hmotné, tělesné, živé: skutečnosti z masa a krve. Skrze tuto radostnou poznávací zkušenost (gaia scienza) byl renesanční experimentální vědec spíše než učencem („pedantem“) mágem a kouzelníkem.“Toto je tělo mého těla, kost z mé kosti“ opakoval po prvním člověku -Adamovi.

Mezi mágy a kouzelníky se však vyskytli také čarodějové: ti, kteří zachycují a poutají děje do čar (lineamenta), z nichž spřádají sítě, jimiž vše živé a proměnlivé uzavírají do obrysů a nárysů. Teprve tato hotová schémata, grafy, vzorce a rovnice považují za vpravdě skutečné; nikoliv spoutanou kořist. Čarodějové prohlašují svou poutavou činnost za snahu „zachránit, spasit, zachovat jevy“: apparentia salvare, servare. Zachovat způsob jejich zdánlivosti, respektovat podobu jejich jevení, přitom je však zbavit jejich přirozené pomíjivosti, proměnlivosti a nahodilosti. To vše ve snaze dát rozmarným, rozmanitým a roztodivným projevům přírody určení a výměr, přeměnit je v porovnatelné veličiny, vnést do zkušenosti, pramenící z jejich nahodilých, hravých vnuknutí a nápadů - inspirací a intuicí, : podrobit je dělení a třídění. Skutečný je sám systém: tabulka, logika uspořádání.

Čarodějové mají zvláštní, chmurný vztah k světlu. Na jedné straně vystupují jako jeho hlasatelé a zastánci: poznání pro ně spočívá ve vysvětlení a objasnění, chtějí mít jasno, šíří osvětlu. Také na pojmy, představy a myšlenky, slova a výroky, jimiž vyjadřují své poznatky a vědomosti, kladou nárok jasnosti, zřetelnosti, názornosti a průhlednosti. Pravda sama je pro ně samo-zřejmá. Tak žádá jejich „geometrický mrav“, opírající se o bezprostřednost vnitřního názoru. Snad proto se filosofové vidí v čarodějích své příbuzné a spojení; světlo však, na jehož straně čarodějové stojí, není světlo idejí, nýbrž světlo rozumu. Také čarodějové kladou důraz na vnitřní nazírání, i oni v něm vidí jedinou formu porozumění: pravdu musí každý spatřit sám! Na rozdíl od filosofů však odmítají osvětlení a každé skutečné vnitřní zření: vnuknutí, intuici, vhled, inspiraci a vše, kde se něco skutečně samo bezprostředně zjevuje, ukazuje, odhaluje, dává se spatřit, nazřít, poznat. Považují to za „mystiku“, které upírají vztah k pravdě a paradoxně označují za „tmářství“. K světlu vycházejícímu z nitra věcí, jímž věci

samy zjevují svůj smysl a jímž sdělují svou podobu, jsou čarodějové podivuhodně nevnímaví. Raději si uvnitř sami na vše posvítí zevně, světlem vlastního rozumu, jímž se snaží každou věc - to jest každý obsah mysli - oklepat a osahat, opsat jeho vnější meze - jeho „obvod“ a „objem“, tj. odkud-kam objektivní reality svých idejí, jejich „povrchové existence“, kterou lze obtáhnout, očarovat, narýsovat, převést v nárys. Čarodějská mysl je vnímavá toliko k rozdílům a odlišnostem; zjištěná rozlišení vyjádří a zajistí čarou-ryskou, stanovující rozhraní a rozmezi. Mezi čím a čím - to už je nezajímá, dokud to nezachytí opět jako rozdíl.

Nelze jistě tvrdit, že jsou čarodějové slepí: jsou nadáni „inteligencí“: schopností rozlišovat meze, kterou dokáží stupňovat nade všechny meze a skrze všechny meze: vnímat meze (rozdíly) mezi mezemi atd. - bez omezení. Jsou však příznačně „nevidomí“: intelligence - nadpřirozená čaromoc racionality - jim neumožňuje vidět na přirozené tvary a podoby. Vnímá jen totožnost a různost a dokáže je převést na čáry. Jedině ty lze totiž s-rovnávat - činit rovnými a převádět různost jejich délek na rovnost jejich poměrů (rationes).

Označení čarodějů za „černokněžníky“ a jejich moci „černou magií“ vyjádřilo temnotu jejich zření, vnímavého toliko k stínům v paradoxně vnějškovém ozáření vnitřním, světloňošským („luciferským“) světlem vlastním, světlem temnot. Předjalo tím jejich duchovní, „kněžské“ postavení v novověkém světě. Víme, že výraz „černokněžník“ povstal nedopatřením, považují je však za výmluvné: vzniklo z neporozumění právě tak přílehlavému označení nekromant - „věstec z mrtvol“ (záměnou řeckého NEKROS za „negros“ - černý, latinsky niger). „Čaroděj“ je ryze české, pohádkové slovo; renesanční čarodějové byli označováni (a také se považovali) za matematiky, mechaniky, architekty („archemistry“), případně za „techniky“ čili umělce -artistes, tvůrce umělých děl („artefaktů“), vyvolavače umělých jevů (přeludů-iluzí, divů - srv. „divotvůrce“); v českém „artista“ (akrobat, kejklíř) a ve vědeckém „artefakt“ (výsledek experimentálního zásahu, jemuž ve skutečnosti nic neodpovídá), se dosud ožívají ony prvotní, renesanční významy. To neznamena, že by matematika, mechanika, technika, architektura či umění byly samy o sobě čarodějnictvím, nebo že by za takové bývaly byly považovány; šlo o úctyhodné nauky a dovednosti převzaté z antiky, schválené a pěstěné nejvyššími autoritami: Platónem, Aristotelem, Archimédem aj. Do podezření padly jen jako nástroje lstivého vyvolávání skrytých přírodních sil (vylákávání a zneužívání tajemství Přírody) a prostředky nedovoleného styku a zacházení se silami nadpřirozenými, duchovními - ať andělskými či ďábelskými.

Autor výše zmíněného osudového výroku: „myslím, tedy jsem“ příznačně přirovnal skutečné světlo ke slepecké holi; takto „srovnané“ světlo se nešíří: pouze naráží na povrch věcí jako na mez, od které se odráží, či na rozhraní, kterým proniká. Přitom se - právě tak jako hůl - ohýbá a láme. Paprsek, ohyb, lom - to vše lze vyjádřit právě pomocí čar. Trvalo dlouho, než bylo světlo z jejich moci zcela vysvobozeno, aby zjevilo, že se šíří, vlní a chvěje, že se samo se sebou stýká - „interferuje“, takže je schopno vnímat a vytvářet podoby; aby ukázalo, že sestává s prvků - „fotonů“ - které o sobě vědí a vzájemně se zahrnují; aby prozradilo, že jeho přirozenost není geometrická a proto že není posledním základem rozlišení; právě naopak: světlo odvozuje svou vlastní moc z principiální nerozlišitelnosti svých „prvočinitelů“: z bosonové.

Chápeme, proč čarodějové nemohli spatřit kouzlo Přírody zjevující se v magii smyslů. Záviděli těm, kteří jím byli okouzleni. Triky dioptriky a katoptriky - magickými postupy čarodějnické optiky - vytvořili zrcadlový obraz Přírody - neskutečný, netělesný, iluzorní pouze zdánlivě trojrozměrný, tak jako každý odraz v zrcadle. Příroda - či její zrcadlový fantom - byla zbavena svého přirozeného kouzla. Takto odkouzlena, odpřírodněna („denaturována“), byla převedena na povrch a octla se v dosahu čar, mohla být ztotožněna s vlákny, tkáněmi a pletivý. Dojem živé tělesnosti, který tato prázdná slupka ještě budila ve svém protějšku - lidské přirozenosti - byl pak mysliteli bez zábran prohlášen za pouhou

iluzi, za projekci pozorovatelovy obrazotvornosti, výtvor lidské, jeho vlastní, subjektivity. Se skutečnou přírodou se ovšem novověcí učenci - dědici renesančních myslitelů tito - nikdy nesetkali. Znali ji pouze z vědeckého podání a uměleckého ztvárnění: viděnou z geometrické perspektivy a naaranžovanou do „zátiší“ (ne nadarmo nazývaných nature morte - „mrtvá příroda“). Snadno ovšem zjistili, že to, co takto vydáváno za přírodu je pouze jevová stránka skutečnosti a správně rozpoznali její veskrze duchovní povahu.

Netušíce, že byli oklamáni, nezalekli se jí jako strašidelného zjevení: považovali umělý podvrh za přirozený jev. Doslechli se ovšem o kouzle Přírody a o tom, jak mnozí mu propadli. Oni však znali jen čarovnost zrcadlovém zjevení. Shlédli-li se v něm, pak jako ve svém vlastním obraze a byli tím polichoceni. Za to jediné skutečné („věc o sobě“, zračící se v čarodějném zrcadle) pak prohlásili svou vlastní reflektující činnost. Přes veškerou důmyslnou soudnost (kritika) a poctivou kázeň soustavné pochybnosti (metodické skepse) neprohlédli filosofové čarodějnický trik a nerozpoznali v náhražce cizí artefakt. Skromně soudné a nesměle pochybovačné myšlení nakonec vyústilo v narcismus: prohlásilo se za filosofii absolutního ducha, za vrchol „velké filosofie“, oproti oné pouhé „malé filosofii“ - filosofii života a přírody. Tam bylo zahrnuto veškeré myšlení, jež neuvízlo v tenatech reflexe zmítáno „paradoxy vědomí“ a protimluvy soběvztáznosti (self-reference), které nešlo s dobou, nýbrž věrně setrvalo v lásce k oné Moudrosti, která se na počátku zjevila v živé, tělesné, svébytné skutečnosti Přírody. Na tyto malé „přírodní filosofy“ bylo pohlíženo jako na trpaslíky mezi titánskými filosofy ducha. „Naturphilosophie“ i Lebensphilosophie se staly posměšnou nálepkou, Kainovým znamením, označením pro naivní, diletantskou, prázdnou spekulaci.

Čarodějové mohli být spokojeni. Založili nový, čarovaný svět technické civilizace obývaného duchy: od veleduchů-geniů až po strašidla a fantomy, svět spřádáný z čar racionality (obsahů mysli, stavů mozku: Gespenste, Hirngespinnste) a implementovaný do divů techniky. Co však učinit se skutečnou přírodou, která se mezitím uchýlila z umělých zahrad a architektonicky projektovaných geometricky uspořádaných parků zpět do hlubokých hvozdů a divokých skalních strží své satyrské domoviny, kde se s ní stýkala právě jen ona hrstka romantických trpaslíků, zastánců malé filosofie, kteří dál těžili materiál pro klenoty svých poznatků z hlubin hmoty a útrob země.

Až tam - v nejzasáhších koutek rajské rezervace však nakonec dostihla Přírodu kletba čarodějů. Co dar matematických prvotin přirozené lásky k moudrosti (Philosophiae naturalis principia mathematica) ji podali vybrané ovoce ze Stromu Vědění: Newtonovo jablko. (Newto[w]n znamená „Nové Město“: nebeský Jeruzalém, krychlový, krystalický, drahokamenný, vzdělaný dle čísla, míry a váhy - duchovní, nebeský protějšek ráje, jehož přirozenou, pozemskou skutečnost vynesli machinací svými výpočty na virtuální fungování nebeské mechaniky!) Příroda, panenská, čistá a nevinná a důvěřivá - vždyť na důvěře v pravost a smysl byla poznávána a milována! - se dala touto vizí oklamat: okusivše, zmrtevěla. Čarodějové nemeškali a pomocí dalších kouzel - perspektivy a geometrické optiky (dovedností přivezených z říše pohádek tisíce a jedné noci, kultu půlměsíce a kultury stínů) byla uvězněna do skleněné rakve geometrického prostoru. Její tělo se proměnilo v těleso -bylo obráceno v geometrickou konstrukci, založenou ne na tělesné lásce k poznávané, nýbrž na obecných zásadách racionálního poznání: na čarodějnických postupech (METHODOI) a znalostech (MATHÉMATA), jejichž omezená, povrchní pravda došla jasného a zřetelného vyjádření jak kázal geometrický mrav (clare et distincte more geometrico). Ten se stal řeholí duchovní skutečnosti nového věku, a jeho zásady byly velkými filosofy uznány za prvotní („apriorní“ - veškerou zkušenost předcházející a všechno poznání určující) a všeobecně závazná pravidla, jimiž se napříště měl řídit lidský důmysl (regulae ad directionem ingenii).

Jako kdysi, tak i tentokrát postihlo rajscky přirozenou skutečnost znovuzrozeného světa prokletí. Nedošlo k vyhnání z ráje, nýbrž sama Zahrada Rozkoší zkameněla. Ochromená Příroda ve skleněné rakvi byla navíc spoutána řetězci kauzálních závislostí, které čarodějové - noví kněží? černokněžníci - nazvali s černým humorem sobě vlastním „zákony Přírody“ (leges naturae). Předstírali, že se jimi řídí příroda; ta však, jsouc prohlášena za mrtvou, se nemohla ničím řídit, ani čeho poslouchat. Ve skutečnosti ji svým zákonům černokněžníci-nekromanti co mrtvolu podřídili: podrobili slepé, trpné poslušnosti. Prohlásili se za „pány a vládce přírody“ - maîtres et possesseurs de la Nature. Leč to, co takto uchvátili, bylo pouhým nic: „nic než...“ - nichts als... vyjadřovali se o ní. Latinské nix, francouzské neige pak značí tolik, co sníh. Snad odtud je v pohádce, jež v hádankách nám o ní zachovala zvěst, zvaná záhadným jménem Sněhurka. Není to jisté; jisté však je, že vlastní důvod tohoto jména v pohádce nenalezneme.

Sedm trpaslíků se s jejím osudem odmítlo smířit. Servávalo v přesvědčení, že Sněhurka je živá. Byly to zemité bytosti: neznaly triky a techniky magiky, optiky, matiky a metriky. Zato si zachovaly i v kamenné sluji, jež bývala rájem, vnímavé srdce a zdravý rozum - a navíc pak k těmto dvěma ještě všech pět pohromadě - totiž pět tělesných smyslů. To snad vyjadřuje pohádka jejich mystickým počtem. Hleděli na svou Sněhurku stěnami jejího průzračného příbytku a věřice vlastním očím, nevěřilo odbornému výnosu. „Je stále stejně krásná a půvabná“, říkali. „Nic neztrácí na svém kouzle a svěží mladosti.“ Upozorňovali, že se jí netkne rozpad ni rozklad. „Právě to je doklad,“ opáčili nekromanti, „že není živá, a živá jakživ nebyla. Proto se jí změna netýká: Příroda je jen projevem svých zákonitostí, právě tak bezčasých a odvěkých, jako matematické pravdy, v nichž spočívá. Což nechápete, že „příroda je zákonitost sama“? Tak vysvětlovali čarodějové, přinášejíce osvětu pověřivé, trpasličí nevědomosti. Leč ni světlo racionalistické osvěty, ni přesvědčivost smyslů a zdravého rozumu nerozptýlilo chmury jejich zkroušených srdcí, neutišilo zármutek, že to, co vidí, slyší a cítí a co je dojmá, je ostatními prohlašováno za pouhou vidinu, a sám jejich pocit a dojem za ohlas a ozvěnu dávných bájí a pověstí. Srdce má své rozumné důvody, o nichž rozum nemá ponětí...

I stalo se, že trpasličí důvěru a věrnost posílila jednoho dne radostná zvěst, dosud nová a neslýchaná: zpráva o Vývoji, hlásání evoluce. Nové učení se bleskurychle šířilo světem a plnilo mysli a srdce novou nadějí. „Příroda nebyla vždy stejná, jak se tvrdí“, hlásalo; „přirozenost živých bytostí se mění: spěje k stále větší rozmanitosti, a stoupá k stále vyšším, dokonalejším podobám! Příroda - přirozenost každého živáčka - je tudíž vpravdě živá: činná, tvůrčí a svébytná - skutečná!

Každého magika popadla panika. Víko skleněné rakve hrozilo puknout, a pouta nutnosti a nezbytnosti, jimiž bylo Sněhurčino tělo svázáno v těleso, měla uvolnit nahodilá jedinečnost a osobitá a svébytnost její povahy. Vážná čaromoc spočítatelné předurčenosti (foedera fati) měla být opět zlomena rozvernou, hravou nevypočítatelností a neurčitostí! V nouzi nejvyšší přispěl čarodějům na pomoc jiný velký kouzelník. Sám nebyl čarodějem - matematikem, technikem ani architektem; byl z rodu mocných mágů dávných časů. Ten čarodějům poskytl - snad bezděčně a bona fide - kouzlo mnohem mocnější, než všechny čarodějnické klikyháky, schémata a formule. Nazývalo se „Princip přírodního výběru“, neboli „zásada přirozené selekce“. Magický obrazec působil silou prosté logiky, nezávislé na parafernáliích intelektuální akrobacii čarodějů, na všech těch stále složitějších formulacích zákonitostí, racionálních soustav a kalkulů. (Ve skutečnosti čerpalo toto nové kouzlo svou moc z pravdy mnohem hlubší, jemnější, skutečnější, než povrchní průměty, s nimiž počítali čarodějové. Ti mu také zprvu příliš nerozuměli a na čas jej dokonce rozhodně odmítali. Mnozí z nich - zvaní „vědečtí kreacionisté“ - setrvávají v tomto důsledném postoji dodnes.) Konečně, v nouzi nejvyšší, doplnili čarodějové své Zákony o tento nový Princip. Ve své

intelektuální omezenosti jej dokonce prohlásili za „mechanismus evoluce“ - tedy za něco jako „kulatý čtverec“ nebo „krychlová koule“.

Jeho fungování v rámci svého mechanického světa si vysvětlují asi takto: „Zákony přírody“ se týkají materiální podstaty, nikoliv jejích projevů: podob a tvarů. Způsoby, jakým hmota zaplňuje prostor, jak se v něm rozkládá (rozprostraňuje) a skládá (shlukuje), jsou pouhými aspekty či vidy (species - druhy!), jen druhotnými a nahodilými projevy skutečných zákonitostí, jež jediné jsou vsutku nutné, obecné a neměnné. Tvary však a tělesné podoby, jsou vždy jedinečné a specifické - specificky rozdílné (srv. *differentia specifica*). A tak, zatímco existují zákony o zachování hmoty, energie a jiných fyzikálních veličin, neexistuje žádný zákon o zachování tvaru či podoby, žádný důvod, proč by něco mělo vypadat tak nebo onak. Tvar není veličina: jasně a zřetelně daná, měřitelná, srovnatelná. Také podoba je vztahem toliko relativním: její podobnost je vždy vzhledem k něčemu, jde o nahodilý, pouze analogický vztah, který nelze přesně a objektivně určit (bezkontextově vymezit, změřit, formálně definovat). Zkrátka: „tvary nejsou žádné čáry“: nesestávají z mezí. Veškeré tzv. „stvoření“ je výsledkem čisté náhody: odtud jeho nesmírná rozmanitost a bezmezná proměnlivost. Lze spočítat, jak málo je pravděpodobné, že kdy spadly na zem dvě naprosto stejné sněhové vločky! A přesto nelze pochybovat o tom, že vznik jedné každé se řídí stejnými geometrickými zákony krystalizace vody, že každý tvar je projevem nutných kauzálních závislostí. Šestičetné krystalky sněhu jsou přímo jejich prototypem projevu věčných matematických zákonitostí - oním Sněhurčím nix, na které upozornil svou pražskou novoročenkou Johannes Kepler za soumraku renesančního ráje, který pak doslova zmrzl v mrazivém dechu duchovního nihilismu čarodějů.

Vločky - anorganické tvary vodních krystalů - se ovšem utvářejí vždy znovu, vločkujíc z mrazivého beztvárna - bez paměti, bez souvislosti a spojitosti s těmi, které vznikly dříve. (Ou sont les neiges d'antant!) Naproti tomu tvorové - organické tvary živých těl - zanechávají na světě otisky svých podob. Působí, že se hmota opakovaně uspořádává v jejich tvarové obdoby. Živé formy fungují jako formičky: kadluby mechanicky vytlačující své obtisky, přibližné repliky. Tyto nepřesné nápodoby - kopie se obvykle také vyznačují schopností se obtiskovat: samy se mohou stát originálem. K tomu se ovšem nedostanou zdaleka všechny! Množení má dynamiku řetězové reakce: jinak by egyptská rána přemnožení žab zakrátko přešla v globální katastrofu a potomstvo jediné plodnice obří pýchavky by jen samo pro sebe spotřebovalo veškerou organickou hmotu na zemi! K tomu však očividně nedochází; vždyť každý zárodek, každé semeno „plodící potomstvo podlé pokolení svého“ se dělí o potravu, energii a místo s nesmírným množstvím jiných životních forem. V tom zbytku, které na daný druh tělesných tvarů (způsob tělesnění) zbývá, který obývá a užívá, zanechá stopu (zplodí potomstvo) jen nepatrný zlomek jedinců. Prostor (místo), hmota (látka, substrát) a energie (síla nutná k formování látky) však samy náležejí k té neměnné, zákonité podstatě skutečnosti a podléhají tudíž zákonům zachování: oproti tvarům a tvorům nevznikají a nepřibývají - nerodí se a nemnoží.

To logicky vede k tlačení: poptávka po bytí záhy neskonale převyší nabídku. Za nastalé bytové nouze a existenční tísně se protlačí - vtlačí hmotě svou podobu - jen ty tvarové verze, takové obdoby podob, které nejlépe odpovídají situaci, tj. daným okolnostem - okolním podmínkám prostředí. Okolnosti působí jako síto, filtr či výběrové zařízení, jímž projde nejspíše právě těch několik málo jedinců, pro jejichž podobu (životní formu, vlastnosti, způsoby chování) je daná „existenční úžina“ náhodou (shodou okolností) právě nejprůchodnější. A ježto tito způsobí projdou - protlačí se k příležitosti obtisknout se čili „obtlačit“ na úkor nesčetného množství jiných obdobných-podobných tvarů (patrně těch nejpodobnějších, a tudíž příbuzných), náleží k oné způsobivosti především schopnost ony ostatní přetlačit, zatlačit, potlačit. Nečiní tak „ve zlém“: tělesné tvary a životní podoby udílené hmotě nemají „úmyslu“ ani „snahy“. Pokud se tak projevují, pokud lze o něčem takovém jako

přežití či pudu sebezáchovy mluvit, pak to patří k jejich nahodilým vlastnostem („životní formě“), právě tak jako tělesná stavba či složení. Chování tíhnoucí k rozmnožení za vyloučení „konkurentů“ prostě přispívá k způsobilosti: zvyšuje pravděpodobnost, že se právě tato forma bude mezi svými obdobami příště častěji vyskytovat.

To je podstata působení principu přírodního výběru, z hlediska jeho fungování jako mechanismu evoluce. (Veškeré mechanické fungování je založeno na vzájemném přetlačování součástek; u umělých mechanismů - strojů - se tak děje cyklicky.) Mnohonásobné opakování aplikace takového „výběrového řízení“ na nové obdoby nejzpůsobilejších podob vede přirozeně k vzniku a šíření podob stále způsobilejších. Zevně to působí dojem záměrného přizpůsobování, stálého zdokonalování. Ve skutečnosti (tj. v rámci mechanického popisu) prostě „přetrvávají“ ty náhodné odchylky, které jsou trvalejší než ty, které jsou méně trvalé. To je - dle již citovaného Gregory Batesona - „podstata přírodního výběru v kostce“. Dlužno ještě dodat, že ono trvání, přetrvání, „přežití“ pouze znamená, že se s těmito (tj. podobnými) tvary máme šanci i v budoucnu potkat. Nebo s jejich změněnými „potomky“, tj. s výsledky jejich nepřetržité proměny. Neboť tempora mutantur et nos mutamur cum eis, jak říkali staří latiníci: „doby se mění a my s nimi“. Postupně se však mění i kritéria vhodnosti (fitness), tedy pravidla výběru: jiná doba, jiné mravy. K jejich změně ovšem přispívá i postupná změna forem. Odtud evoluce!

A tak „boj o život“, „přežití nejsilnějšího, nejschopnějšího, či nejzdatnějšího“, „vyhynutí toho, kdo se nepřizpůsobil“ - tyto a všechny podobné představy, které s evolucionismem spojujeme pod vlivem příběhů, které nám sami evolucionisté vyprávějí, jsou jen obrazná vyjádření. Jsou to bajky a vyprávěnky pro vás, nevzdělaní a nechápaví trpaslíci! Není životního vzmachu, úsilí, záměru: to, co vám připadá jako stoupání vzhůru, v co skládáte svou marnou naději a pověřčivou důvěru, je ve skutečnosti jen neustálé padání, propadání se. „Byla tam papírová zem a vy jste se propadli až sem!“ Nejen ta vaše milovaná Příroda-Sněhurka - padající, tající, pomíjivý sníh, ale i vy, při vši své odolné, pevné, zemité nátuře, jste také jen trpnou výslednicí téhož neustálého padání, propadání, upadání; i vy jste součástí a podobou celkového úpadku podle stále stejných zákonů volného pádu. (Respektive rozptylu, degradace volné energie; ale to už vám asi zní příliš učeně.) Zkrátka: všemu vládne Duch Tíže skrze přírodní zákony a podle zásady přírodního výběru. Sněhurka, vy - vše je zakleto v téže společné skleněné rakvi geometrického prostoru, v němž „existovat“ znamená „zabírat místo“. Jak, to záleží na onom slepém, bezcílném přetlačování a přetahování. Na náhodě a nutnosti.

Princip přírodního výběru je právem považován za nejmocnější kouzlo, jaké bylo kdy vyřčeno. Jeho uznání bylo v současné době povýšeno na samo kritérium vědecké pravověrnosti a uvědomělosti. Kdo jej neuznává a nechápe, je buď hlupák nebo iracionální mystik. Tato mocná kletba nad veškerou skutečností je přirovnávána k „nejsilnější žiravině“, k alchymické aqua regia - lučavce královské, v níž se beznadějně a bez milosti v posledku rozpustí všechny iluze o smyslu skutečnosti a veškeré vznešené a posvátné hodnoty, cíle, ideály. To vše se obrací v niveč ve světle její neúprosné, nejmenší pochybnosti nepřipouštějící logiky: před tváří Gorgony Medúzy. Největší přírodní krásy, nejrafinovanější formy života, nejskvělejší projevy ducha nejsou a nemohou být než projevy či následky různých „přežívacích strategií“ (survival tricks), v rámci přírodních zákonů. „Platí to i pro ony „přírodní zákony“, ba pro sám „Princip přírodního výběru?“, chtělo by se našim sedmi trpaslíkům zeptat. Kdo by však dopřál sluchu jejich omezené, nechápavé prostomyslnosti!

Leč - měl by! Čarodějníci se sice tváří, že osudná pečeť Přírodního výběru učinila jednou provždy konec dějinám iluzí, spekulací, vzdušných zámků, mýtů a mystifikací, snů a snění, jimiž bylo lidstvo drženo po věky v nevědomosti, aby se konečně probudilo ... ve skleněné rakvi geometrického prostoru spoutáno zákony mechaniky! Ale ani toto

nejmocnější kouzlo není bezpodmínečně definitivní. Tak jako každá mocná kletba, i kletba evoluce přírodním výběrem má svou skrytou podmínku, jistě podivné „pokud...“, schopné jeho platnost zrušit, rozlomit pečeť, sejmut z Přírody prokletí, vysvobodit Sněhurku z rakve, vrátit ji k životu. (O tom nás však zpravují právě jen pohádky; ony poskytují elementární vzory našemu myšlení, a nikoliv ideje, apriorní soudy či archetypy!)

Touto podmínkou vysvobození však bývá obvykle něco natolik neuskutečnitelného, nepravděpodobného, nemyslitelného, že na to čarodějové ani nepomyslí. Proto považují svou kletbu za hotovou věc. Nedovedou si představit, že by taková možnost vůbec existovala. (Pohádkovým hrdinům ji obvykle prozradí nějaká dobrá víla či moudrý stařeček, takže čaroděj vůbec netuší, co se na něj chystá, že by se vůbec něco mohlo chystat!) Ten, kdo evolucionismu skutečně rozumí, je si svou věcí jist: vždyť k ní lze dojít přemýšlením v lenošce (through armchair thinking, jak říkají; což znamená: a priori, neboli: „ať se děje, co se děje!“.) Jenomže skutečnost není žádná věc, natož pak jejich. Proto na něco podobného nepomyslí. (Nepomyslí na to ani tak velký myslitel a znalec vědy jakým byl Karl Popper; i on považoval evoluční nauku za nevyvratitelnou; proto ji ostatně nepovažoval vůbec za vědu - ale to už je jiná pohádka.)

Nuže vezme, že taková podmínka platnosti „Darwinovy nejnebezpečnější myšlenky“ nejen existuje, nýbrž už dokonce byla splněna! O tom je toto vyprávění - příběh, který dosud nedošel k sluchu čarodějů! Přestože byli u toho a naše šťastné rozuzlení jim bude připadat jako stará vesta - banální záležitost, o níž se domnívají, že se s ní dávno bravurně vypořádali, ba dokonce se svým triumfem chlubí netušíce, že je to Pyrrhovo vítězství a že smrtící ostří jejich důmyslu se pomalu ale jistě obrací proti nim.

Co je mimo dosah jejich od života odtrženého, život popírajícího vědění, to je zdravému rozumu trpaslíků snadno pochopitelné. Snad proto, že o ně Sněhurka nejen pečovala, ale že jim - za dlouhých zimních večerů - vyprávěla také pohádky. Proto věděli své. I to, že stojí za to trpělivě a s důvěrou čekat. I já důvěřuji, že víte a rozumíte. Přestože to asi uslyšíte nyní vůbec poprvé.

Čin snímající kletbu není rušící, není, nebývá žádný rituál - rovněž čarodějný. Klíč poskytuje kletba sama. Žádné čáry nemohou být tak dlouhé, aby obsáhly všechny své účinky své moci, tak zavilé, aby zahrnuly, „ošetřily“ síti svých tenat - i sebe sama. (Pohádkám to bylo známo dávno před Gödelem.) Ve snaze toho dosáhnout, se stávají natolik spleťtí, že v nich samy uvíznou a nakonec se do sebe sama zapletou. Konec konců pak jde o to, za který konec vzít. K tomu, aby vzal za správný konec, musí jej hrdina znát či uhodnout, zjednat si k němu cestu přes hory, před doly, přes skály trnín a hloží, houští a spouští čarovných smyček a klíčků, proniknout zrcadlovým bludištěm reflexe - vzdát se sebe sama, odolat pokušení vnaď a návnad, rozpoznat klam a mam pouhých nápodob a náhražek, nesplést se, vzít čarovnou zápletku za správný konec. Tak tomu obvykle bývá. Všechny ty kletby snímající podmínky, ať jsou jakékoliv, jsou si konec konců sobě podobné, obdobně nepravděpodobné, a pohádkově opravdové: právě takové, k nimž poukazuje motiv princova osvobozujícího polibku. Znázorňuje výsostnou moc obětavé lásky - moc nad smrtí. Byla dána tomu, kdo se dobrovolně vzdal sama sebe, svých dědických nároků, kdo nasadil svůj život, vystavil se nebezpečí smrti, aby navrátil život a přemohl smrt té, která byla nedobrovolně z konkurence vyřazena, zbavena svých nároků i života.

Sněhurčiny ctnosti - dobrota, čistota, krása, skromnost, úslužnost - se ukázaly za daných okolností nevýhodné: bezmocné proti zlobě - závisti, nenávisti, krutosti a lstivosti. Neobstály v přírodním výběru proti cizí, macešské linii. (Pohádka se zmiňuje dokonce o tom, že macecha medvědí vnitřnosti, které lovec předložil jako Sněhurčiny, pozřela!) Byla to však tytéž nezpůsobilé přednosti -krása, dobrota a úslužnost - které vzbudili slitování

a ohleduplnost a poskytly ji mimořádnou šanci proti zlu, mimo dosah jeho přesily. Tato "mimořádnost" zjevuje, že řád převahy násilí, řád měření sil není universální, bezmezný, má své hranice. Připomíná, že proti řádu „přírodní selekce“ - konkurenčního výběru, stojí řád přirozené elekce - bezkonkurenčního vyvolení, záležející v pravosti a skutečnosti. Alespoň v pohádkách: Sněhurka byla pravou princeznou, byla skutečně tou, jež je na světě nejkrásnější. Princ se vydal za svou vyvolenou. Podmínky spásy záleží v správné volbě, spásné činy pak spočívají v dobrém konání: v nezištné službě, v sebezapření, v obětavé lásce, která - jak praví básník - „přes časy (??), přes hrob hoří“.

Řád vyvolení je mocí vysvobození z moci řádu samovolného vybírání, jehož nejhorší stránkou, nutným důsledkem i podmínkou jeho evoluční účinnosti je bezohlednost, která se projevuje jako sobectví. To působí pohoršení: stávání se stále horším. Vývoj b v tomto ohledu měl nutně a nevyhnutelně směřovat k stále větší bezohlednosti. Zdokonalování se týká sobectví. Nutno předpokládat, že vyšší životní formy, pokud opravdu povstaly mechanismem přírodního výběru, ztělesňují sobectví dokonalé, absolutní. Bezpodmínečně to vyplývající z bytostné lhostejnosti, netečnosti, nevidomosti mechanického řádu skutečnosti. A právě v tom spočívá ona tajemná podmínka kletby: „Nenalezneš v přírodě žádný takový jev, jako ohleduplnost, vzájemnost, nezištnou službu, neřku-li obět' ve prospěch bližního!“ Porušení této podmínky vede k zrušení kletby, protože vyvrací její předpoklad.

A ježto náležíme rovněž k přírodě, nic takového neexistuje, nemůže existovat ani u nás - ať u lidí nebo u trpaslíků. Alespoň v tom, v čem jsme výsledkem přírodního výběru. A my přece nejsme ničím jiným. (Dokud jsme jen zvenčí hleděli na přírodu stěny její skleněné rakve jako pouhou záležitost rozprostraněnosti - res extensa, směli jsme se ještě domnívat, že jsme mimo hru, že náš poznávací postoj je jiná věc - res cogitans záležitost přemítání!) Vždyť díky čemu jsme zde? Jen a jen díky dokonalejšímu sobectví a bezohlednosti našich předků, než těch, jejichž potomci nežijí. Moudrost Člověka moudrého se zakládala na větším egoismu, sobectví, dravosti a krutosti, agresivitě a rozpínavosti - ve větší svobodě od zábran a skrupulí, než inteligence Člověka neandrtálského, o jehož větší ušlechtilosti podávají paleontologické památky jasná svědectví.

Od počátku stvoření museli naši přímí předkové překonávat v bezostyšnosti, s níž uplatňovali svou neméně mimořádnou plodnost a rozhodnost zajistit své potomky, kteří je v tom všem museli ještě daleko předčít! Toto je onen pravý dědičný hřích - peccatum originale, provinění počáteční, původní, ježto zavinilo, způsobilo náš původ. Je to sobectví, které skutečně a doslova bylo zde od počátku, v němž a z něhož jsme sami byli počati, v němž spočíváme: člověk jako Augustinova massa peccati - masa hříchu, hmota utvářená do sobectví.

Tuto povahu individuální existence nelze ani popřít ani potřít, nelze se jí zbavit zřící, aniž byste se zřekli sama sebe, zapřeli své předky, zbavili je potomků. A to jim přece neuděláte! K tomu jste jim zázračnou, nepravděpodobnou skutečností svého bytí závázání - svázání svou vlastní, po miliardy let vytvářenou a osvědčenou konstitucí...

Tak mluví ďábel... A ačkoliv tradiční nauky - předvědecké a nevědecké - které se jinak s jeho scénářem podivuhodně shodují, hlásají pravý opak, že existuje východisko, cesta spásy, záchrany, vykoupení, vypadá to, že z jeho vývodů není úniku. Vyplývá z nich i nemožnost, naprostá vyloučenost taktnosti, ohleduplnosti, mravnosti jakmile nepřináší prospěch toho, kdo se jí vyznačuje. Vaše dobra, hodnoty a ctnosti, soucit, hlas svědomí, vaše tzv. lepší já, na němž si tak rádi zakládáte - tak vyplývá z jeho řeči - to vše jsou slabosti, břemena, nedopatření odsouzená k vymizení. Cokoliv by dávalo čemukoliv jinému přednost před svým zachováním - by se prostě nezachovalo. Evoluce do podobné formy chování nemůže vyústit. - Jak to, chcete se nám snad nesměle namítnout, že podobné evolučně

kontraproduktivní předsudky a pohnutky se v nás stále ozývají? Že vůbec existují? Patrně proto, zní v odpověď, že budete-li je toliko hlásat slovy, hlásit se k nim, prohlašovat za prospěšné, přesvědčivě tato stanoviska zastávat a šířit, zbavíte se konkurence těch, kteří jim podlehnou! Hle, evoluční výklad toho, proč vám podobné předsudky stále straší v hlavě. Leč proč jsou dosud účinné, znovu se ptáme, odkud se berou, proč se těší tak obecné, byť třeba jen proklamované účtě, proč docházejí ocenění? Jak to, že se oni „nakazitelní“ jedinci - světci a dobrodinci - do našich dnů vůbec „doprožili“? - Inu, z povahy evoluce ovšem nevyplývá, že by se ojedinělé případy nesobeckého, ohleduplného, obětavého chování nemohly vůbec vyskytnout.

Není žádného „sklonu k sobectví“! Pouze to jednání, které se za daných okolností ukázalo jako účinně „sobecké“, tj. způsobující úspěšnější sebeprosazení na úkor jiných, bylo de facto trvalejší, odolnější než jiné, obdobné. Obměny samy o sobě nejsou adaptivní. O tom, zda se osvědčí jako způsobilé, a totiž projeví jako sobecké, o tom rozhoduje jen a jen přírodní výběr. Nic nebrání tomu, aby se vyskytla vlaštovka, která pomáhá svým družkám krmit jejich holátka. Jedna vlaštovka však jaro nedělá! Nemyslete si, že způsobí oblevu, která zbaví zkamenělý ráj mrazu lhostejnosti a sobectví! Takové ojedinělé chování, které s oblibou označujete jako příkladné, nemůže sloužit příkladem. Neboť ti, kdo by se jím řídili, neobstojí v soutěži s těmi, kterým pomáhají. Ohleduplnost není dlouhodobě produktivní: podobnou úslužností postižení potomci takto postižených, budou v posledku vyloučeni ze soutěže. Zásadní nemožnost, aby se ti, kteří přispívají k reprodukci jiných na úkor své vlastní, úspěšněji reprodukovali, než ti, kteří z jejich nezištnosti těží, činí příkladné chování bezpříkladně kontraproduktivní a nepersektivní. Matka Tereza byla prostě hloupá (to jeden z čarodějů skutečně napsal!) Však také nezanechala potomstvo!

Takto lze odbýt jednotlivé, nahodilé protipříklady. Leč ani tato důmyslná pojistka před „výjimkami potvrzujícími pravidlo“ v posledku neobstála. Příkladů reprodukováného a reprodukovatelného se nezištného chování, ochotné služby a obětavé pomoci až k dobrovolné oběti života, bylo v přírodě pozorováno a popsáno bezpočet. („Jeden za druhého, jeden za všechny!“, v jistých případech dokonce „všichni za jednoho!“) Jedinec, který vydá varovný signál svým druhům, se jako první vystavuje nebezpečí. Vzájemná pomoc a spolupráce - při získávání potravy, tělesné péči, dělení se o výživu s hladovějícím - to vše by mohlo být i výhodné. Výhodné pro druh, skupinu, hejno či stádo - rozumí se. Dá však rozum - a lze to namodelovat i přesně spočítat - jak bezmocné by bylo jakékoliv takto obecně prospěšné, pro společenství výhodné chování proti jedincům, kteří z podobných „sociálních výhod“ pouze těží, aniž by k nim přispívali. Společné dobro je utopie; proto teorie tzv. druhové či skupinové selekce byly odmítnuty a prohlášeny za „kacířské“. Podvod a sobectví se samovolně šíří na úkor vzájemnosti, která v posledku musí nutně podlehnout. Ale tak daleko to nedojde; za daných pravidel hry (totiž přírodní selekce) se nemohou podobné křehké a zranitelné vztahy ani ustavit. Je to opět jen logické.

Je to jen logické - a pouze logické. Příroda však není logická a podobné projevy nezištné vzájemnosti jsou v ní - jak řečeno - naprosto běžné. Stačí vnímat nezkalenými smysly zdravého rozumu a nepředpojatého srdce. Zaujmout postoj trpaslíků, kteří dobře vědí jak to v lese chodí. Dokonce i ve slují, kde pracují. Nemohlo jim ujít, že i tak dravé, záludné a bezohledné příšery jako vampýři si vzájemně pomáhají! Tito jihoameričtí netopýři sají zvířatům v noci krev; za denního odpočinku se pak rozdělují o svou krvavou stravu s těmi jedinci, kterým se uplynulé noci takto nasytit nepoštěstilo a jimž by se - hladem oslabeným - další patrně neúspěšná noc stala osudnou! Jaká šance pro rozené lenochy a příživníky, kteří se příliš se kvůli obživě ani nenamáhají ani neriskují, a ježto mají „své jisté“, mohou své ušetřené síly vložit do pohlavní činnosti! Tyto a bezpočet podobných, méně přízračných, leč neméně příkladů vrozené-přirozené obětavosti v živočišné říši, neušly dokonce ani vědcům. Došlo jim rovněž, že nejde o individuální úchylinky, nahodilá podivínství, bez reálné šance

na uplatnění a bez valného evolučního významu, které by bylo možno smést ze stolu a zamést pod koberec „Occamovým koštětem“. V žádném případě nejde o ojedinělé kasuistiky (typu „anecdotic evidence“), nýbrž o vrozené, druhově specifické a náročné vzorce chování - opakovaně pozorované, reprodukovatelné, experimentálně ověřitelné! neboť se jedná o vrozené, zpravidla velmi důmyslné vzorce chování, svědčící o dlouhém a úspěšném - tj. dlouhodobě stabilním - vývoji!

Pečeť prokletí byla zlomena, kletba sobectví zrušena, rakev otevřena - mocí lásky, jejíž jiskra v Sněhurčině ledovém srdci (o němž bylo dávno dokázáno, že není než mechanickou pumpou) nevyhasla. Co se zdálo nemožné, stalo se skutečností. Mocné znamení makrokosmu - princip přírodního výběru přestal působit jako kletba. Nebesa zvlažila zemi rosou, země se otevřela a vydala zachránce. Zdálo by se, že zazvonil zvonec (oznamující vzkříšení) a je pohádky konec. K sněti kouzla však došlo v skrytosti satyrské scenérie, v hloubi skutečnosti. Na komickou scénu obyčejných lidí nedolehly ani zvěsti ani tuchy. Příroda je nadále předkládána ve skle (in vitro) muzejních vitrín laboratorních aparatur, sbírkových a mikroskopických preparátů, fotografických a pojmových aparátů, předváděna v objektivní perspektivě stínů temných komor v podobě emulzních stopy a digitálních záznamů „snímků“ - obtisků snímaných (na způsob posmrtných masek) objektivy televizních kamer, mikroskopů a teleskopů, promítaných na plátna a obrazovky, skládaných z pixelů monitory přijímačů a počítačů, co stíny zbavené vnitřností - vykuchané, vykostěné a odkrvené - složené z rozdílů mezi nulou a jedničkou.

Panika nepropukla ani na tragické - olympské a palácové - scéně vědecké veřejnosti. Čarodějové si plně neuvědomili podmíněčnost kletby, jejíž platnost považovali za bezpodmínečnou. Bylo jim sice známo, že se u živých bytostí lze setkat s činy lásky, vstřícnosti, přízně. Věděli, že nelze popřít vnímavost a pozornost, kterou příslušníci některých druhů projevují k potřebám druhých, a tím méně to, že mezi jedinci existuje vzájemná spolupráce, že si navzájem prokazují péči, poskytují si podporu, přispívají si na pomoc v ohrožení a nouzi, varují se před nebezpečím a společně mu čelí apod. Nemohli přehlédnout takové skutečnosti, jako nezištné poskytování služby druhému, jednání na vlastní úkor ve prospěch celku, vzdávání se vlastních výhod (včetně selekčních), smysl pro fair?play ve hře i v zápase, respekt k pravidlům souboje, včetně povinnosti ušetřit protivníka, který uznal svou porážku, nemohla jim ujít ochota k osobnímu nasazení za cenu rizika až k oběti vlastního života. „Zákony džungle“, studované novou vědní disciplínou zaměřenou na výzkum chování, se zdály pocházet spíše z Kiplingových románů než z akčních filmů gangsterského podsvětí - „džungle“ lidské!

To vše jim přirozeně nezapadalo do obvyklé představy „přírody krví zbrocených spár a tesáky“ (nature red in claws and teeth), kterou navozoval tradičního evolucionismu. Bylo to v zřejmém rozporu s běžnými představami o fungování přírodního výběru. Brali to však na lehkou váhu a považovali za čistě teoretický problém, řešitelný obvyklými postupy. Jejich důvěra v neodvolatelnost kletby všeobecného sobectví, byla tak neochvějná, že ani nezaznamenala znatelný záchvěv samotných vědních základů, který znamenala tektonická porucha v hlubinách skutečnosti, provázející událost vykoupení. Rakev pukla, panika nepropukla. Celá záležitost byla vyřizena ještě ve stadiu zákulisních jednání odborníků, s vyloučením veřejnosti. Hrozící skandál byl před trpasličí laickou veřejností ututlán, neboť diskuse mezi čaroději přinesla šalomounské řešení problému, jaké selekčních mechanismy umožnily evoluční vznik „altruismu“ - tak zní odborný název pro každé chování, které snižuje evoluční způsobilost (intrinsic fitness) jedinců, tj. jejich šanci na přežití. Jak patrně, „o základních principech se nediskutuje“. Odpověď ve smyslu univerzálního sobectví, tj. v souladu s těmito principy, byla dána dřív, než si kdo stačil uvědomit, že by tyto principy samy mohly být altruismem zpochybněny, či dokonce, že byly vyvráceny.

Tato odpověď zní sice paradoxně, leč řešení které přináší, připadá podivuhodně prosté, neboť vyplývá ze samé podstaty evoluce: altruismus je vlastně sobectvím! Nikoliv ovšem sobectvím jednotlivce, který altruistické chování vykazuje, nýbrž sobectvím vlohy, dědičné dispozice, která je za toto chování odpovědná. (Proto nelze u jedince mluvit ani o ohleduplnosti, nezištnosti, obětavosti a podobných „mravních kvalitách a ctnostech“; jeho „nesebezáchovné“ jednání je čistě instinktivní, bezděčné, nutkavé.) Vždyť to, co mezi sebou tzv. „soutěží“ a „svádí nemilosrdný boj“, přesněji: to, co je vlastním substrátem přírodního výběru jako hnací síly evoluce, to čeho výběr může mít nějaké evoluční důsledky, nejsou tělesné podoby a životní formy (včetně forem chování, „životních strategií“), nýbrž dědičné vlohy - předpisy, instrukce, příkazy, recepty předávané s rodičů na potomstvo, z generace na generaci, jako návody ke stavbě a tvorbě příslušných tělesných mechanismů, a jako sklony k jejich používání, tj. dispozice k určitému způsobu chování! Tyto vlohy, vkládané do potomstva, totiž možnosti a schopnosti, z nichž sestává dědičná výbava potomků, jsou obecně nazývány geny (od GENNAÓ = „vznikám“: možnosti a příčiny vzniku vlastností, schopností, dovedností jímž se vyznačuje daný rod - GENOS). Geny jsou předávány z mateřskou buňkou dceřiným, z rodičů na potomky, od pokolení do pokolení, a to v podobě kopií textů tvořených lineární posloupností čtyř druhů chemických složek zřetězených do obřích molekul nukleových kyselin (DNA, příp. RNA). Geny jsou jakoby zápisy psané či sázené písmem o čtyřech znacích. Jen u těchto zápisů, respektive u jejich znění, lze mluvit o trvání („přežívání“): vše ostatní jsou jen jejich pomíjivé, tělesné projevy. Jen geny se skutečně vyvíjejí. Evoluce tudíž není vývojem tvarů, nýbrž vývojem textů.

Jenomže texty se nemohou, přesně vzato, „vyvíjet“: toliko pořadí znaků se může měnit. Chemicky i syntakticky jde stále o totéž. To, co se projevuje jako evoluce, je toliko sled textových obměn. Tvrzení, že darwinismus evoluci nevysvětlil nýbrž od-vysvětlil tím, že ji převedl na pouze trpné propadání sítem přírodního výběru, by mohl připadat jako duchaplná jízlivost a zjevná nespravedlnost. V „neodarwinistické“ formulaci přestává znít takový postřeh paradoxně, právě tak, jako upozornění, že pojem „mechanismus evoluce“ je protimluv. Čarodějům šlo od počátku o to, evoluci ze začarovaného světa vyloučit, nikoliv ji se svými čarami sloučit: čáry se nevyvíjejí, pouze ovíjejí, vinou, táhnou se, klikatí, kříží se a proplétají, zdánlivě - „komplikují“. Ve skutečnosti (topologicky) však zůstávají stále lineární - „srovnatelné“. Tak jako text, který jen jejich diskrétní podobou.

Právem nás napadá, že i texty se vyvíjejí. Ten, který právě čtete, prošel obzvlášť dlouhým vývojem: jednotlivé výrazy, slova, formulace mezi sebou soutěžily, a totéž činily myšlenky, zjednávací přístup k novým souvislostem. Ty potřebovaly vlastní slova, výrazy formulace, jejich zařazení do textu vyžadovalo změny v seřazení. Vytvořily se tak nová kritéria vhodnosti. Textové formy (formulace), které dříve převládly, se octly v nevýhodě. Nezřídka ustoupily těm původním. Vzdaly se své existence (výskytu v textu - a tím i příležitosti k propagaci: kopírování, šíření. Při sledování průběhu textových změn na obrazovce (jehož úplný záznam by dnes bylo možno snadno pořídit), by se takové chování mohlo jevit jako altruistické. Na textový altruismus bychom pak mohli použít stejnou logiku: transformace či dokonce ustoupení jedněch úseků textu s ohledem k jiným, „ohleduplnost“ částí vzhledem k celku (s ohledem na celek) je projevem soutěže myšlenek, jejich obměna a možnosti jejich vyjádření. Textový altruismus na úrovni zápisu (po stránce syntaktické, gramatické a lexikální - skladba a stavba textu, řazení znaků, zastoupení slov a obrátů) je projevem „sobectví“ na rovině obsahu (po stránce sémantické či pragmatické). A bylo by možno analogicky uzavřít, že Princip selekce se uplatní právě zde: vývoj textu je vývojem sdělení.

Tato „rozcvička“ byla průpravou k pochopení samotného jádra sdělení tohoto textu, totiž toho, který právě čtete, vlastního poselství naší pohádky o Sněhurce. Je-li evoluce evolucí genů, pak jako návodů a předpisů na různé životní formy a strategie. Z nich se nejvíce

prosadí návody na takové podoby a způsoby, které nejlépe zajistí jejich předání. Má se to jako s kuchařskými recepty. „Jak to děláš? to si musím napsat“. Hostův zájem o recept je počátkem jeho „selekčního úspěchu“. Pak záleží na tom, zda je jí vyhověno, zda a jak obdarovaný pokyny provede (zda to vůbec dovede) a zda se mu to povede. Tj., zda jim náležitě rozumí: zda jsou v souladu s postupy, kterých užívá. A ovšem, zda jeho strážníci tuto podobu stravy stejně ocení (zda jim natrvalo zachutná, nebo zda dají nakonec přece jenom přednost tomu, na co byli zvyklí) a především: zda sami vaří podle receptů, zda pro tento návod mají použití - schopnost, ochotu, čas a prostředky atd.

Jinými slovy: to na čem v soutěži textů jako návodů záleží, není protlačení, potlačení, překonání a vyřazení soků, nýbrž přijetí, porozumění a zařazení. Jejich sémantická stránka, vztah k jiným textům, ohled na uživatele (návody musí být uživatelsky přívětivé - user's freindly), schopnost a pružnost ve vstřícnosti, vzájemnosti, snášenlivosti (kompatibility). Kdyby recept na polévku způsobil odstranění všech ostatních, brzy by se přejedla! A individuální sobectví, vyžadující k svému přetrvání výlučnost a jehož měřítkem je krajní bezohlednost - ať už v podobě brutální, kruté, násilné, nebo důmyslné, lstivé, úskočné - je jen jednou z mnohých způsobů chování, vedoucích k zachování pokynů, které k takovému chování „nabádají“. Za jiných podmínek, okolností, situací, souvislostí, v jiném genetickém kontextu se daleko způsobilější k přežití, přetrvání, uplatnění příslušného genu může ukázat péče druhé, ohleduplnost, obětavost a ovšem - v krajních případech, tam kde se gen šíří účinněji jinak než potomstvím - dokonce i sebevražedné chování! (Tyto případy jsou v současnosti se zvláštní oblibou studovány: předvádějí „sobectví“ genů obzvlášť názorně!)

Tak z darwinistického jádra Newtonova jablka vyvolaný izolovaný zhoubný zárodek, vyšlechtěný k tomu, aby jednou provždy ochránil d'ábelskou setbu univerzální bezohlednosti, je ve skutečnosti zhoubným této setbě: odhaluje její choulostivost, mělkost zakořenění a jednostrannost, působící ekologickou nestabilitu (ve smyslu „ekologie idejí“). To je nedostatek všech monokultur. Pečeť sobectví je altruismem zlomena, kletba z přírody sňata, čarovné kličky a vytáčky mohou epistemologický dopad princova resuscitačního polibku toliko oddálit. Trpaslíkům bude nakonec dáno za pravdu: Sněhurka žije! Halasné čáry máry to však pomáhají úspěšně tajit a retušovat.

Výklad altruismu egoismem je totiž natolik úspěšný, že není pokládán za pouhou retuš, korekci či doplněk stávající teorie, jak tomu v podobných případech bývá: zažehnání krize paradigmatu, zachování kontinuity poznání má vyvolat zdání, že se vlastně nic nedělo! Protože však tentokrát nikdo neměl ani zdání, že se něco děje, vzaly události opačný směr.

Připsání sobectví informaci v podobě variant chemického složení molekul DNA, tato ctnost z nouze, za níž se vlk sobectví nažral a koza altruismu přesto zůstala celá, bylo přivítáno jako triumf darwinismu, v jeho pravé, konečné, teoreticky dovršené, dokonalé podobě. V určitém smyslu ovšem právem: sestup na genetickou úroveň nebyl ničím překvapivým: vyplývá z logiky věci. (Méně už molekulárně biologická formulace, v níž byl předložen, s níž je spojován a zaměňován.) Ryze teoreticky nový přístup proto nijak nepřekvapil. Obdiv sklízí toliko přesnost, důslednost a razance, s jakou byl výslovně formulován. Vždyť obětavá rodičovská péče o potomstvo, často provázená ochotou ztratit za jejich záchranu vlastní život, a podobné jevy ve vztazích mezi pohlavními partnery, byly už pro klasické Darwinovo učení příkladnými vzory sobectví. Vždyť obě bezprostředně slouží rozmnožování, jež je pro evolucionismus základní životní funkcí. Vše ostatní je reprodukci podřízeno.

Přitom jde o pravzory dokonalé lásky - alespoň v trpasličí perspektivě přirozeného vnímání; výše citovaná básníková slova hovoří právě o lásce mateřské; za sobeckou by se ji opovážil prohlásit snad jen šílenec! Nemělo to už z počátku bít do očí a na poplach - co

varovný signál, očividný paradox? Pomluva, zostuzení, znesvěcení je však příznačným rysem čarodějských výkladů, v souladu s již výše zmíněným „nic?než“: Altruismus není nic než sobectví: „Za každým činem lásky se skrývá nějaký zistný zájem“, tato devíza tvoří jádro principu přírodního výběru. „Zájem druhu“, „přežití rodu“ - říkal klasický darwinismus. „Zájem nějakého genu“, zní neodarwinistická formulace. Takto „nezištně“ slouží celku každá buňka těla: všechny fungují ve prospěch těch několika „vyvolených“ buněk zárodečné linie: sporám, spermatům, vaječným buňkám. A ony zase genům - zprávám, jejichž znění je všem společné. „Ony jsou my“ - to náleží k přirozenosti tělesných buněk, právě tak jako k přirozenosti rodičů nebo neplodných mravenčích, termitích či včelích „dělnic“, přispívajících svou pilnou prací k šíření kopií svých vlastních genů královskými vajíčky. (Kolektivistické nauky nazývají totéž „uvědomělostí“; to je poněkud jiná stránka věci - záhy se k ní dostaneme.) Tyto „jejich vlastní“ geny však šíří návody k téže pílì, pracovitosti, obětavosti jen ve svém vlastním zájmu. Vlastním zájmem genů však není „přežití“ druhu, ale přispění k účinnému šíření jediného druhu sdělení, jež je u jakéhokoliv druhu organismů, a u každého genu stejné: předej mně dál! Obejdou?li se „sobecké geny“ bez onoho „specifického“ balastu „infrastrukturní omáčky“, klidně se ho zbaví. Přesněji, ty geny, jimž tato ztráta nesníží, nýbrž zvýší účinnost standardní informace - univerzálního pokynu „předej mně dál!“ - ty převáží! Zdaž není tato cynická logika sžíravě, krutě neúprosná? Sněhurka je živá! tvrdili jste? - Smrt Sněhurce, trpaslíkům - a všem pohádkám!

A tak onen plíživý „molekulárně genetický puč“, vyznačující se „právní kontinuitou“, tj. logickou návazností na epistemologickou tradici, byl dodatečně prohlášen za slavné vítězství „genocentrické revoluce“, jež nastolila diktaturu vědy nad skutečností, dovršila denaturaci přírody, prokázala převahu mechaniky nad životem, logiky nad etikou, čarodějnického racionalismu kalkulů nad trpasličí racionalitou zdravého rozumu. Pod prapory „sobeckého genu“ (selfish gene), „sociobiologie“ a „genového světónázoru“, tj. nazírání na svět očima genu (gene's eye view) se neodarwinismus stal nejen oficiální biologickou doktrínou, nýbrž přímo novým vědeckým světónázorem. Jeho zastávání je přímo kritériem vědecké uvědomělosti a pravověrnosti. Nežádá málo: nic víc a nic méně, než naprostou rezignaci na vše přirozeně a lidsky skutečné. Vyžaduje zřeknout se všeho, k čemu se s důvěrou a láskou obrátil renesanční člověk - ať přírodovědec, mág a hermetik či humanistický učenec - filolog, historik. Veškeré tradiční nauky a věrouky a všechna díla na nich postavená lze prohlásit za starou veteš. Newtonovo jablko, jehož kouzlem se živé tělo přírody obrátilo v neživé prostorové těleso, ještě přiznávalo člověku výsadu vyjádřenou karteziánským dualismem: zevně hleděl do skleněné rakve na Sněhurčinu podobu svázanou kauzálními řetězci přírodních zákonů, sám však zůstal myslící, vědoucí, svobodný. Teprve princip přírodního výběru umístil člověka dovnitř, do rakve k Sněhurce. Dovolil jej však obdařit privileji: evoluce v něj vyústila jako k bytosti vyznačující se vědomím. Tato vlastnost, ať už se vyvinula (ukázala selekčně výhodnou) z jakýchkoliv příčin, dává člověku schopnost poznat svou sobeckou podstatu a vymanit se s jejího bezděčného vlivu, řídit se vyšší morálkou, ušlechtilějšími mravy - hodné džentlmena viktoriánské éry.

Pohled na svět a na sebe z hlediska genu, jakožto jedině správný obecně závazný, učinil konec i tomuto sebeklamu lidské domýšlivosti. Neponechává žádnou šanci - ani člověku ani přírodě. (Chápeme již, proč křesťanská věrouka spojuje pád člověka se porušením veškerého stvoření?) Návrh Richarda Dawkinse, vrchního koryfeje teorie sobeckého genu, že tuto šanci nabízí genetické inženýrství, umožňující lidstvu manipulovat s geny a zbavit se tak jejich sobecké tyranie (jak vidno, jde o jakousi variantu na sci-fi motiv „vzpourey robotů“) právem označil Jan Zrzavý za „Dawkinsovu nejhlupejší myšlenku“. Neboť za veškerou lidskou činností - molekulární inženýrství nevyjímaje - je inteligentní, informovaný a erudovaný člověk povinen předpokládat zájem nějaké dědičné dispozice či vlohy!

Tento zájem je jeden jediný: přepiš mně! rozmnož mně! předej mně! rozšiř mně! Ba nejde vůbec o zájem, nýbrž o trpný výsledek toho, že se tak stalo, že byl zdárně uskutečněn právě tento pokyn a právě tímto způsobem. Veškeré činnosti a způsoby, lidskému rodu vlastní či u lidí obecně rozšířené, či alespoň pro nějaké plemeno či kulturu příznačné - pohřbívání, malování, rozmisťování a vztyčování menhirů („megalitické šílenství“), řeč, hudba, tanec, zpěv, náboženství, poezie, šperky, hry či klevety - to vše je jistě projevem nějaké dědičné dispozice, a to takovým, který v průměru zvyšuje plodnost a úspěšnou reprodukci (nebo tak v době, kdy se tato dispozice vyvinula, působila). Krajní podobou tohoto přesvědčení je, že to platí pro veškerou činnost (dobročinnost či zločinnost): soukromou i veřejnou, výdělečnou i spotřební, tvůrčí i poznávací, psychickou či praktickou, zábavnou či nudnou, prospěšnou či škodlivou. Na každém konání či postoji se podílí vrozené založení, přispívající skrze tyto určité činnosti či názory k svému rozšíření v potomstvu, ať v potomstvu těch, kteří je vykonávají či zastávají, nebo těch, kteří se sice takto nechovají, přesto jsou však pravděpodobně takovým sklonem, nadáním, schopností dědičně vybaveni. Jinak by se podobná vloha vůbec nevyvinula, neudržela nerozšířila. Chování, k němuž vybízí, schopnost, kterou poskytuje nemá žádný jiný smysl, důvod či vysvětlení. Tuto devízu si vepsala na korouhev poslední jízda černých jezdců, kteří se za každou cenu pokoušejí potlačit rozšíření zprávy, že prsten byl zničen a prokletí nihilismu ze světa sňato.

Teorie sobeckého genu opírá svou autoritu o prestiž molekulární úrovně jako základní úrovně popisu. Molekuly jsou elementárními nositeli rozprostraněnosti (extenzity). Všechny životní pochody byly odvozeny z tvaru (prostorová konformace) organických makromolekul (bílkovin). Molekuly (nukleových kyselin) byly učiněny odpovědné i za dědičnost. Lze si představit, jaké karteziánské nadšení vyvolala myšlenka, že také evoluce probíhá na molekulární úrovni. Odtud neodolatelné pokušení ztotožnit vlohy s geny a geny s molekulami: objektivizovat informaci. Podstatou informaci však není extenzita - prostorový rozsah, nýbrž sémantický obsah, spočívající odkazech, závisející na situaci a okolnostech. Informační perspektivu představuje vztah k celku, ohled k souvislostem. Molekulární perspektiva, vydávaná za „pohled z hlediska genu“ je však daleko plošší, užší, krátkozrařejší, než přízemní perspektiva trpasličí, ba než ona příslovečná žabí. Bez nadsázky lze říci, že rozhled molekul je dokonce nekonečně menší, že není žádným „view“ - pohledem či názorem. Molekula je zcela bez obzoru; ne pro jejich malý rozměr, ale pro jejich pouze mechanickou souvislost se skutečností. Ta se omezuje na bezprostřední vnějškový dotyk. (Základním výkladovým prostředkem „molekulárních mechanismů“ je vztah klíče a zámku). Nepřítomnost odstupu, který vyžaduje každý pohled a rozhled, vylučuje možnost prozíravosti, perspektivy či záměru. To je také základním postulátem objektivní, jež je základem tradiční vědeckosti. („Příroda je objektivní, nikoliv projektivní“ opakovaně zdůrazňuje Jacques Monod.) Klasická teorie vylučuje, aby se v evoluci uplatnily budoucí cíle, širší vývojové koncepce, dlouhodobé výhody či skupinové zájmy. Proto je nenáležitě u genů mluvit o jakýchkoliv „zájmech“, včetně oněch „sobeckých“. Avšak právě emotivní náboj tohoto výrazu dává poslání černých jezdců průbojnost a motivaci.

Proto zde dáváme přednost výrazu „bezohlednost“, který lépe vystihující onu nepřítomnost ohledu a rozhledu, tj. poukazu a vztahu v mechanickém řádu skutečnosti. (Tomu už se vymyká fyzikální pojem „pole“, něco podobného biologický neomechanismus, v rámci něhož je geocentrický režim budován, však rovněž vylučuje a výslovně odmítá.) Poukaz, odkaz, vztah spadá pod sémantiku (SÉMA = znak, poukaz). Představa sobectví na genetické úrovni bere v úvahu toliko syntax - posloupnost znaků, jejich seřazení, sřetězení a to ještě v doslovném smyslu fyzického svázání chemickými vazbami v jediný hmotný, prostorově rozprostraněný objekt. V tom ohledu zachází s genetickou informací doslova jako s molekulární houskou na krámě, ztotožňuje ji s chemickou strukturou DNA, obvykle bezděčně přímo s konkrétními molekulami - hmotnými tělesy, které spolu zápasí tak, jako

v klasickém darwinismu živá těla, totiž jako geometrická tělesa, vrážející do sebe jako kulečnickové koule.

Nyní jsou těmito koulemi geny, jejichž narážení je zprostředkováno těly, které si geny „vytvořily“ jako nástroj svých nevraživých strategií, jímž nahradily „vráživé“ trajektorie - se stejně vražedným účinkem. Tato kategorie představ je stále ještě bezděčně poplatná pojetí klasické mendelovské bean-bag genetics (genetika pytlíku bobů) uvažující o dědičných vlohách - materiálních přenašečích vlastností („znaků“) s rodičů na potomstvo - jako o neměnných, netečných, čistě statisticky kombinovatelných fyzikálních částicích, které lze smíchat a opět rozdělit jako stavebnicové kostky! Mluví-li teorie sobeckého genu o genech jako o molekulárních strukturách (složení příslušné části řetězce DNA), pak jej nechápe jako informaci, tj. zprávu („zprávu o rozdílu“ - news of difference, jak vystihuje její podstatu Gregory Bateson) nýbrž míní konkrétní podobu jejího uložení. (Proto se neomechanistické paradigma současné biologie samo označuje jako „molekulární teorie genetického kódu“.) Ztotožnit informaci se způsobem, jakým je zapsána (kódována, implementována) je ovšem matení pojmů - trapný přehmat (category mistake): asi jako bychom za telefonickou zprávu považovali kmitání elektronů!

Teorie sobeckého genu však na molekulárním pojetí genu, nýbrž na jeho pojetí informačním. Darwinistický výklad altruismu, z něhož teorie sobeckého genu byla odvozena chápe gen ne jako věc či strukturu, nýbrž jako návod či pokyn. Jeho existence („přežití“) spočívá v provedení tohoto pokynu, tj. v určitém způsobu chování, a ne ve způsobu a formě zachování. Evoluční úspěch genu jakožto informace závisí na tom, jak se k jeho nositeli druzí chovají, než na tom, zda se sám zachová. Tento rozpor mezi předmětným a informačním chápáním genu, tkvící v samotném jádru této nauky vyvrací právě předpoklad sobectví, který měla před altruismem zachránit.

Vždyť totéž, co o genech pro altruistické chování, platí zajisté o vlohách a sklonech k panovačnosti (dominanci, ctižádosti, asertivitě) či podrobenosti (submisivitě), o útočnosti i ústupnosti, svárlosti a smířlivosti, odvaze a bázlivosti atp. K vrozeným vlohám tohoto druhu pak náleží především schopnost náležitě volby mezi těmito a podobnými protichůdnými postoji (vzorci chování, strategiemi) a znalost prostředků (postojů, gest) jak dát ten či onen postoj najevo. Vždyť k přežití přispívá právě to, že jedinec má k dispozici obě protikladné strategie a možnost volby mezi nimi. Tyto protivy se doplňují: tvoří společnou vrozenou výbavu jedince. Díky nim je s to jednat - sjednocovat protichůdné tendence, vybírat je, střídat a kombinovat podle okolností. Být jimi smýkáán podle toho, jak jsou spouštěny a která náhodou převládne, jistě nepřináší selekční výhodu.

Proto tzv. „altruismus“ je jen jedním z projevů smyslu pro vzájemnost, pro určitý typ projevů komunikačních predispozic, jimiž zdatný jedinec disponuje. Správně by měl výraz altruismus (od alter druhý, jiný) označovat všechny tyto predispozice - repertoár vrozených vzorců vzájemnosti. Tato „informační výbava“, „softwarový systém“ zakládá přirozenost příslušníka druhu jako společenské bytosti, vytváří jeho sociální založení. Teprve celek možností, a nikoliv ten či onen izolovaný vzorec „altruistického chování“, představuje vlastní vlohu - vloženou do zárodku. Představuje jakousi síť dispozic, sklonů, tendencí, naladění, která je postupně vyladována a vyvažována do celkové „povahy“ („nastavení parametrů vnitřního prostředí“) v závislosti na souhrnu schopností (jiných vrozených vlastnostech - velikosti, síle, mrštnosti atd.) a jedinečných zkušeností (životním osudu). Podobně tomu ostatně je u soustavy imunitní, hormonální, cévní či svalové.

Altruismus v současném, úzkém slova smyslu evolučně paradoxního jevu, nám jenom připomněl, že genetická výbava jedince zahrnuje informaci o povaze celého společenství, o vzájemné komunikaci, na níž je postaveno. Proto nelze „skupinovou selekci“ odmítat jako

kacířství, protože je podoba seskupení (komunity) vybírána s každým jedincem. A tak, jako každá bytost ztělesňuje (svým jedinečným způsobem) podobu společenství, tak i gen představuje určitou vnitřní formu souvislostí a vztahů mezi ostatními geny, čili in-formaci. Nemůže se prosazovat individuálně, protože existuje jako součást komunikační sítě informační soustavy - součást vyjadřující celek.

Proto je útek před altruismem na molekulární úroveň v posledku marný. Gen není molekula - element rozprostraněnosti hmoty - její prostorové rozložení (partes extra partes) a rozdělení (distribuce), nýbrž informace - zpráva, sdělení, přínos (kontribuce). Hmota - universální substance - byla myšlena a postulována tak, aby byla myslitelná samostatně, sama o sobě: jako výskyt v prostoru - geometrická plnota. V tom spočíval čarodějnický trik, kterým byla Příroda-Sněhurka uložena do rakve trojrozměrné eukleidovské prázdnoty-nicoty, jako univerzální „něco“, zaplňující, výlučně zabírající obsazující místo tak, ostatní ostatní něca z něj vylučuje, vytlačuje.

Pokyn, instrukce, návod, předpis jsou však zcela jiné povahy. Informace jako taková místo nezabírá. (Tak činí - v jistém smyslu - jen její uložení, a to pouze nahodile: záleží na úspornosti. (Připomeňme si současné zázraky miniaturizace, kterými nás současná informační technika neustále a vždy znovu ohromuje!) Různé informace se vzájemně nevylučují se ani logicky: alternativní i zcela protichůdné návody mohou existovat vedle sebe - u živých bytostí je to dokonce pravidlem: každá možnost je sdružena s možností opačnou. Účinná je jejich vzájemnost: o ní v posledku přirozený výběr rozhoduje. Vlohy nepůsobí jako příčiny, nýbrž jako důvody, tj. jako nabídky, představující rozměry prostoru možností. Proto mluvíme o vlohách, sklonech, dispozicích, nadáních. Informační bytí není aktuální, nýbrž potenciální: existuje jako poukaz, směr, výběr, náповěda. To, co mezi sebou soutěží, co si konkuruje, jsou různé způsoby využití informačního potenciálu, čili: různé způsoby chápání a porozumění. Taková vzájemná soutěž však probíhá na úrovni aktuální interpretace a její výsledek se projevuje v celkovém chování živé bytosti. To teprve (případně) rozhoduje o jejím přežití.

Je zřejmé, že na informační a interpretační úrovni výrazy jako „přežití“ či „sobectví“ nejsou přiměřené ani metaforicky. Různé programy, programové systémy a jejich odchylné verze nespádají boj o kořist a o způsob jejího rozdělení, tedy o jakési „totéž“, předem dané a určené omezenou nabídkou: o koryto, o území, o majetek, o postavení, o příbytek. Jejich soutěž se nepodobá rvačce, v níž každý z konkurentů se snaží urvat z daného množství co nejvíce pro sebe. Nepřipomíná ani chvatnou honičku, při níž každý honem něco uchvátí, dle zásad typu „kdo dřív přijde, ten dřív mele“, či „kdo zaváhá, nežere“. Mezi geny nedochází za obvyklých okolností ani k rvačce ani k mele. (Ta hrozí vyústit v chaotické chování, které je teprve osudné pro všechny „konkurenty“ či konkurenční výklady!) Nehraje se o předmět téhož zájmu, nýbrž o střet různých zájmů.

Nevybírá se mezi pretendenty a konkurenty, nýbrž o způsoby výběru. Závody mezi návody se nekonají o obsazení, nýbrž o prosazení, ne o ovládnutí, nýbrž o převládnutí. Spíše než o kompetici mezi geny, lze mluvit o jejich soutěži v kompetenci: o čem, jakým způsobem (do jaké míry) a v jakém smyslu se určitá vloha (soustava vloh, škála nabídek apod.) uplatní. Proto namísto „boje o přežití“ se nabízí výraz „boj o převládnutí“ - Nietzscheho „vůle k moci“ (Wille zur Macht). Bytí jakožto vůle k moci spočívá v tom, co můžeš a zmůžeš, co a jak zvládneš. Existence zde netkví v trvání, výskytu ani v množství, nýbrž v způsobu projevu. To je to, s čím se badatel, partner či společník - příslušník společenství setká jako s tím, co převládlo, prosadilo se, přežilo - co existuje.

Zkrátka: má-li se návod, instrukce, pokyn osvědčit, tj. být přírodním výběrem upřednostněn, musí být úspěšně, účinně proveden. To předpokládá, že je mu náležitě

porozuměno. Prosazení tedy záleží v porozumění, tedy pochopení a přijetí. A to je věc vzájemnosti - altruismu, a nikoliv lhostejnosti - egoismu. Informační existence nemůže být bezohledná: musí brát ohled na kontext. Přesněji: účinný odkaz ke kontextu přispívá k "selekčním výhodám" především. (Ani slovo selekce není případné: naznačuje vyloučení, avšak projev genů, rozhodující o "přežití" je výkonem sloučení - sjednocení protichůdných možností, jejich zvážení - „zohlednění“ - a smíření, a srozumění - porozumění).

Genetická informace má právě tak „důvod“ přispívat k zachování informačního komplexu, který její sebezáchovný projev vůbec umožní, totiž k prostředí srozumitelnosti, jako k zachování svých zápisů, a to, pokud možná ve více verzích. To jest, lze očekávat, že se prosadí právě ta, která tak bezděčně nejúčinněji činí. To je skutečně obvyklý případ: širší sortiment dává na výběr: je výhodný pro všechny verze, proto se udrží spíše ty verze, které své alternativy podporují, nikoliv ty, které je vylučují, jak vyžadují převládající představy. Do vzájemné soutěže pak vstupují právě tak různé verze textů, jako různé způsoby, jakým je jednomu a témuž textu rozuměno, jak je interpretován. Přitom i zcela různé texty mohou být za daných okolností (chápány) stejně.

Tyto jednoduché úvahy ukazují, že „přirozený výběr“ působící na úrovni genetického textu se zřejmě týká nejen jeho aspektů syntaktických nýbrž i - a to především - stránky sémantické: jeho obsahu. Vývoj se proto týká i významu a smyslu: evoluce druhů odráží nejen syntaktické změny genetické informace (znění genetického textu), ale i změny způsobu, jak s je s touto informací nakládáno, jak je interpretována, jakým způsobem je jí rozuměno. Zdá se, že se postupně, u vyšších druhů těžiště vývoje přesunulo právě na tuto rovinu. Toho se týkala naše veřejná debata.

Lze za takových okolností ještě vůbec mluvit o sobeckém genu? Či o univerzálním principu sobectví, egoismu, bezohlednosti, kořistnictví jako základní hybné síle biologického vývoje, ba veškerého přírodního dění - jakkoliv obrazně, metaforicky a přeneseně, či naopak ryze technicky, objektivně, odborně, nezaujatě, nezatíženě, neantropomorfně, „mimo dobro a zlo“ budeme tyto výrazy užívat a chápat.

Metafory - obrazná vyjádření musí osvětlovat a ne zatemňovat, brachylogie - zkratková vyjádření, musí podstatu věci vystihovat a nikoliv zavádějícím způsobem zakrývat a deformovat. Analogie, aby byly přijatelné a srozumitelné, musí působit přesvědčivě, autenticky, přirozeně a nikoliv za vlasy přitaženě, násilně.. Násilí - tolik jsme snad už pochopili! - není na rovině informační existence náležitým prostředkem k prosazení! Musí znít pravdě-podobně, a nikoliv být pravdě na hony vzdáleny. Jinak se v "přírodním výběru" jazyka výrazy a obrazy prostě neosvědčí a zaniknou - zapadnou v zapomenutí.

Z přechodem na genetickou perspektivu se změnila i scénérie. Bojiště všech proti všem mezi násilníky a podvodníky, kořistníky a příživníky, se proměnilo ve veřejný prostor volné soutěže a názorové konfrontace, kde je veškerá bezohlednost, násilí a podraz v nevýhodě, kde se v posledku prosadí vstřícnost, porozumění, pravost a spolehlivost. Řekneme-li, že svět ovládla angličtina neznamená, že nás ovládá, nýbrž že my ji ovládáme. Evoluční uplatnění neznamená rozmnožení a uchvácení, ale uznání a přijetí. Prosadit se, znamená těšit se zájmu a oblibě.

Mluvit v naší souvislosti o přirozeném výběru jazyka nebo jazyků je na místě. Nejen proto, že sama sociobiologická teorie sobeckého genu tyto mravy zavedla: prosazovala, jak jsme viděli, uplatnění genetického sobectví pro všechny kulturní fenomény. Všechny slouží rozšíření nějakého genu v potomstvu. Nepřirozenost a násilná vykonstruovanost podobných výkladů opakovaně vedla k názoru, že my lidé jsme jiní. A nejsme-li nadpřirození, pak se o naši přirozenost postaraly jiné sobecké replikátory - memy, jednotky nápodoby:

viz popěvky, anekdoty, dovednosti... nebo pohádky! Jejich údajně „sobectví“ se stalo hybnou silou lidské evoluce, ony si vytvořily z našich mozků a jazyka vhodné hardwarové a softwarové prostředky svého šíření, bez ohledu na zřejmé biologické nevýhody, které tyto zátěže našim předkům působily. A ovšem: bez ohledu na svou užitečnost či dokonce pravdivost. Viz náboženství a všechny ty škodlivé a klamné iluze o dobru, smyslu či lásce!

Již při prvním přiblížení k „memetice“, tomto protějšku teorie sobeckého genu, který má zdůvodnit lidskou výlučnost (a ponechat Přírodu jejímu hrobovému osudu!), se zjeví řada problémů. Co je takovou jednotkou - sobeckým memem? Křesťanské náboženství, učení o Nejsvětější svátosti, úcta k hostii, přijímání? Je zřejmé, že ty malé memy - gesta, pojmy, zvyky apod. potřebují celé soustavy memů, kulturní komplexy- „memplexy“ se jim říká. V nich mohly určité memy vzniknout, prosadit se a udržet, neboť jen díky nim a v jejich rámci „dávají smysl“. Tento „dar smyslu“ je důvodem jejich úspěšnosti, uplatnění a šíření, mírou schopnosti konkurovat odchylným naukám a způsobům.

Memetika vysvětluje, proč se altruisticky chováme spíše k svým souvěrcům, krajanům, zastáncům, než k svým pokrevně příbuzným, jak postuluje a usilovně dokazuje klasická sociobiologie. Memy ve vlastním, „sobeckém“ zájmu pečují o prostředí, které je zvýhodňuje. Jsou tudíž jen podmíněně sobecké... Pro své uplatnění vyžadují porozumění, pochopení, přízeň, zájem, náklonnost. Zkrátka: musí dávat smysl. A ten je důležitější, než konkrétní znění. Příběh se nešíří díky své podobě, není konzervativní ve svém znění. Naopak: zdrojem evoluční úspěšnosti pohádky, povídky, mýtu, příběhu, je jeho téma - jádro, vtip, smysl. Látkou k převyprávění, předmětem zájmu, motivem šíření, substrátem vývoje není konkrétní podoba, nýbrž to, co vyjadřuje.

Čím více o tom budeme přemýšlet, a tímto způsobem uvažovat, tím více podobností mezi geny a memy nalezneme, tím prudčeji nám analogie mezi oběma „praští do očí“. Uvěříme, že kletba byla snata, opona mezi člověkem a světem, kulturou a přírodou, duchem a tělem se roztrhla ve dvě. Uvěříme ve spásu člověka i světa. - Vzpomínáte si, čím to všechno začalo? Co přimělo vědce zaujmout genetickou perspektivu, přenést tematiku univerzálního a sobectví z jedinců na informaci? Byl to jev altruismu, „činy lásky“: projevy ohleduplné, nezištné a obětavé vzájemnosti mezi živými bytostmi. Tak jako zájem o příběh je i zájem o druhého tajemstvím evolučního úspěchu, klíčem k osvědčení v přírodním výběru. Ne zlo a temnoty sebe sama šíří, aniž by dobro a světlo mělo vůči nim sebemenší naději. Naopak: dobro nakonec vítězí, navzdory tomu, že nemá naději. Trpaslíci v ní právem setrvali - vzdor vší naději. Attendre et espérer... Sperare contra spem...

Co to má společného se vztahem vědy a filosofie?

Filosofie se zabývá otázkami na pohled tak odtážitými, samoučelnými a bezvýznamnými, jako co to je bytí, skutečnost, možnost, pravda a podobně, co to znamená, když řekneme, že něco existuje, že něco je, a co vůbec míníme tímto slůvkem „je“ v obrazech jako „je skutečné“, „je možné“, „je logické“, „je nemyslitelné“, „je pravda“, „je informací“, „je sobecké“, „je to tak“. Je proto vnímavá k různým druhům, způsobům, typům („modům“) bytí, skutečnosti, existence. Naše vyprávění ukazuje, jak se takové podivné „znalectví“ může někdy ztraceně hodit. Pro vědce znamenal sestup z úrovně tělesné, individuální na úroveň genetickou toliko změnu měřítka: sestup z makroskopické roviny popisu na mikroskopickou, od velkých a složitých organismů k drobným molekulám, z nichž se organismy skládají. A ježto nejsou zvyklí rozlišovat mezi různými způsoby bytí a druhy existence (uvažují jen v pojmech objektivní existence, výskytu v prostoru, jež je záležitostí bytí rozprostraněného), ztotožnili geny - jednotky informace, s úseky molekul DNA - jednotky rozprostraněnosti.

Neuvědomují si, že DNA není informace, nýbrž papír, na němž je informace napsána, médiem v němž je uložena. Bezděčně využili k svému důmyslnému triku k popření altruismu zvláštní povahy informace, nedokázali v její zvláštnosti rozpoznat odlišné bytí. Jde o obvyklý trik novověkých čarodějů: zastírají, že skutečnost jejich čar je matematická, nikoliv objektivní; novověký člověk byl v tomto klamu vychován; strůjcům genocentrické revoluce a tvůrcům pojmu sobeckého genu nelze vlastně jejich přehmat nijak zvlášť přičítat nebo vyčítat. Avšak filosoficky erudovaná inteligence (rozlišovací schopnost), zaměřená především na ontologickou stránku skutečnosti ve smyslu Aristotelovy devízy, že bytí se chápe mnoha způsoby (TO ON LEGETAI POLACHÓS - „jsoucí se říká/míní rozmanitě“), je jako stvořená k tomu, tento klam prohlédnout, diagnostikovat, a domyslit jeho důsledky.

Svou podstatou je filosofie uměním výkladu, nikoliv metodou vysvětlování jako věda. Od vědy lidé obvykle vyžadují vysvětlení skutečnosti. Naproti tomu od filosofie se očekává - pokud vůbec něco - však očekáváme výklad světa. Čímž se obvykle rozumí odpověď na otázku po jeho smyslu a tím i po smyslu lidské existence: proč jsme na světě? Vyložit znamená porozumět. Výklad smyslu čili exegeze, je hermeneutický výkon. Hermeneutika - umění porozumět, exegeze - výklad, se tradičně vztahovaly k příběhu, vyprávění (story, récit). Neboť „myslíme v příbězích“, proto jen jim lze porozumět ve smyslu smyslu. Proto je tak obtížné, ba nemožné, skutečně rozumět, přirozeně rozumět vědeckým poznatkům. To proto, že jejich předmětem nejsou příběhy - skutečné děje, nýbrž nečasové skutečnosti. Srozumitelně sdělit vědecký poznatek znamená podat jej ve formě příběhu. To však znamená zpronevěřit se jeho vědecké povaze. Věda si přesto musela osvojit mytopoietické umění - schopnost vytvářet příběhy a převyprávět do nich své vědění, aby se osvědčila v přirozeném výběru memetické soutěže.

Nedisponuje však hermeneutickým aparátem. Vědci lpí na původním obsahu svých příběhů; a tím je vysvětlení, nikoliv výklad. Narativitě proto připisují pouze druhotný, dekorační, propagační význam. Nejsou s to rozumět svým příběhům jakožto příběhům, tj. jako něčemu, co má smysl, co dává smysl, čemu má smysl porozumět. Výklady smyslu jejich příběhů je proto obvykle pohoršují, jako neoprávněné spekulace, vycházející z neporozumění. Mnohdy právem: k tomu, abychom vědeckým příběhům rozuměli natolik, abychom je mohli podrobit hlubší exegezi, si nevystačíme s pouhým dějem. Je třeba proniknout do jejich hloubkové struktury, porozumět jim na základě vlastní zkušenosti. Tak jako pro překládání je třeba znát oba jazyky: skutečně v nich myslet, podílet se na jejich zkušenosti, a nejen vzájemně přiřazovat výrazy. Neprávem však odmítají snahy o výklad jako takové: příběh se nabízí výkladu, vybízí k výkladu - k překladu do jiných příběhů, do jiných režimů řeči. Bytí se říká mnoha způsoby... Věda zná pouze jeden.

Všechno, co jsem vám dnes vyprávěl, vím od vědců. Avšak to, co jsem vám tím sdělil, bylo řečeno poprvé. Řekl jsem, že bude trvat dlouho - snad celá staletí, než se radostná zpráva o tom, že Sněhurka byla vysvobozena a že smysl světa byl vykoupen, rozletí světem: dojde víry, prosadí se. Filosofie by se mohla a měla této „misijní činnosti“ ujmout. Filosofové nemají být vládci. Jsou povoláni k jiné moci - moci duchovní autority.